

УДК 343.131.7

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/731-732

Софія СОЛОМАХА
студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Юлія МАРІНА
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОРУШЕННЯ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Презумпція невинуватості означає, що будь-який підсудний у кримінальному процесі вважається невинним, доки його вину не буде доведено. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обов'язок доказування обвинувачення у кримінальному судочинстві покладається на дізнавача, слідчого, прокурора, а у справах приватного обвинувачення – на потерпілого [1]. Тож прокурор зобов'язаний довести поза розумним сумнівом, що особа вчинила злочин, якщо ця особа має бути засуджена. Для цього потрібно надати докази для кожного окремого елемента злочину. Але презумпція невинуватості не гарантує, що особа залишиться на волі до завершення суду. За деяких обставин особа може бути взята під варту.

Презумпція невинуватості є законним правом обвинуваченого у кримінальному процесі. В Україні це закріплено статтею 62 Конституції України: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь» [2]. Також у статті 17 Кримінального процесуального кодексу України зазначено: «Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою» [3]. Принцип презумпції невинуватості зафіксований також положенням ч. 2 ст. 2 Кримінального кодексу України. Це також є міжнародним правом людини відповідно до статті 11 Загальної декларації прав людини ООН; статті 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права; статті 66 Римського статуту Міжнародного кримінального суду; статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи та інше.

Фундаментальний принцип права на справедливий суд полягає в тому, що кожна особа повинна вважатися невинуватою, доки її вину не буде доведено. Багато людей, яких звинувачують у злочинах, зрештою визнають невинними. Ось чому будь-яке обмеження прав обвинуваченого, наприклад утримання його під вартою, повинно бути лише в разі крайньої потреби.

Обов'язок держави – довести, що хтось винний, а підозрюваний не повинен довести свою невинність. Людей не можна примушувати до визнання злочину або дачі свідчень проти самих себе. Загалом, якщо хтось користується своїм правом на мовчання, це не повинно бути доказом провини чи приводом для поміщення його під варту.

Засудження за злочин має серйозні, іноді руйнівні наслідки. Тому держави повинні довести провину на високому рівні. Якщо є «обґрунтовані сумніви», обвинуваченому необхідно надати перевагу сумніву та звільнити його, оскільки державний «тягар доведення» не виконано.

Незважаючи на те, що кожен має право на презумпцію невинуватості, доки вину не буде доведено, публічні заяви про провину, висвітлення в засобах масової інформації, що подають підозрюваних як винних, і використання засобів обмеження, є поширеними під час кримінального процесу. Всім відомо, що людина вважається невинною, доки вину не доведено. Але представлення підозрюваних у кримінальних провадженнях показує, як це право порушується на практиці. Публічні заяви, що натякають на провину підозрюваного, поширені, особливо коли у справі є великий суспільний інтерес.

Висвітлення кримінальних справ у засобах масової інформації часто порушує

презумпцію невинуватості: підозрюваних зазвичай подають винними, особливо через заголовки, що привертають увагу. На нашу думку, якщо люди бачать зображення заарештованого, вони, ймовірно, подумують, що ця людина винна. Незважаючи на це, підозрюваних зазвичай показують перед ЗМІ під час їх арешту або під час доставки до суду та з нього.

У багатьох країнах Європи діють жорсткі правила, які регулюють порядок представлення підозрюваних у суді, включно з використанням обмежень, а також спосіб їх транспортування до суду та з нього. Однак на практиці до підозрюваних зазвичай застосовують заходи обмеження в суді, коли для цього немає об'єктивних підстав. Використання кліток і скляних ящиків також є поширеним явищем, хоча людина ще не винна.

Згідно з ч. 4 ст. 296 Цивільного кодексу «Ім'я фізичної особи, яка затримана, підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, або особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може бути використане (обнародоване) лише в разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо неї або винесення постанови у справі про адміністративне правопорушення та в інших випадках, передбачених законом» [4]. На практиці порушення цього важливого правового принципу є поширеним явищем. Суспільний апетит до сенсацій, реальних злочинів, історій у реальному часі чинить величезний тиск на органи державної влади та ЗМІ, щоб вони порушили презумпцію невинуватості.

Наприклад, під час кримінального процесу може підтримуватися тривале досудове ув'язнення підсудного, провину якого ще не було доведено. Його винність або невинуватість у конкретному злочині, в якому його звинувачують, може мати обмежене значення для питання про те, чи слугуватиме його досудове ув'язнення меті захисту суспільства від майбутніх злочинів, які він може вчинити. Контраргумент полягає в тому, що багато людей, які вчиняють злочини, ніколи не спіймані, тому, коли злочинців спіймано, політика покарання повинна суворо забороняти будь-яку групу, яка має велику ймовірність повторного злочину.

Отже, справедливість найкраще буде досягнута, якщо суди будуть працювати без невинуватих затримок. Це допомагає захистити презумпцію невинуватості та мінімізувати людський вплив кримінального провадження на потерпілих, свідків та осіб, обвинувачених у злочинах. Держава не повинна ставитися до людей так, ніби вони винні, поки їх не засуджено судом. Вони не повинні публічно заявляти про свою провину під час розслідування, застосовувати запобіжні заходи, які роблять когось небезпечним, або проводити затриманих у громадських місцях, щоб їх могли сфотографувати засоби масової інформації.

Держава не повинна робити численні спроби домогтися засудження. Якщо справа доходить до суду, а провина не доведена, особу не треба судити повторно, якщо немає виняткових обставин. Це вимагає від держави належного виконання роботи прокуратури в першій інстанції. Публічні заяви, що натякають на провину, повинні бути чітко заборонені. Закони про те, як підозрювані представлені на публіці, мають обмежувати використання засобів обмеження та їх показ публіці та пресі під час арешту та під час транспортування до суду та з нього. Застосування будь-яких засобів обмеження в суді має бути суворо обмежено.

Надійні закони важливі, але недостатньо. Довгострокове залучення правоохоронних органів, юристів і засобів масової інформації має вирішальне значення разом із ширшою освітою громадськості для здійснення глибоких змін у законодавстві, практиці та культурі.

1. Крижанівський В. В. Принцип презумпції невинуватості у кримінальному процесі (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2007. 20 с.

2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 03.03.2024).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 03.03.2024).

4. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 30 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.03.2024).